

НАД ПОГУБОЮ ДУХУ – ЗНАК РОЗБИТОГО ЯРМА

Леонід Горлач навіть у когорті поетичних велетнів унікально вирізняється, поєднуючи в собі тонкого лірика і доскіпливого дослідника-епіка.

Майстер реалістичного письма, він видобуває зі звичайного слова найтонші семантичні відтінки, тобто керується симфонічними законами, а за цим – здатність відкривати у звичайному незвичайне, розкладати райдугу смислу на кольорові метафори.

За плечима в Леоніда Горлача – десятки літ наполегливої праці в літературі (його перша збірка «Сонце в зіницях», прихильно зустрінута майстрами слова, а серед них і незабутнім Олесем Гончаром, побачила світ 1965 року): в доробку майже п'ятдесят книжок поезії, прози, публіцистики та шість історичних романів у віршах (певно, світовий рекорд).

Борис Олійник згадує, що ранні поезії Леоніда Горлача «дихали повногрудо, не вельми скуті регульованою строфікою. Вони променіли непоказною, але відчутною внутрішньою культурою, тактовністю у поводженні зі словом».

Михайло Слабошпицький про теперішнього Леоніда Горлача зазначає: «Оптимізм у поета скінчився, як закінчується у людини молодість. У нього з'являються, як люблять писати критики молодшого покоління, інші дискурси:

«Над небозводом рідного народу // поет – як знак розбитого ярма». В нього починає домінувати грозивий колорит.

А водночас у його лірику, творячи яскравий художній сплав, виходить епіка. І раніше чутливий до історії, Горлач щодалі більше подорожує в ній. Тепер і на всі сучасні події він дивиться з далекої – мовби тисячолітньої – відстані. Бачить їх у широкому історичному контексті».

Золота серцевина творчості Леоніда Горлача – соціально загострене відчуття того, що відбувається нині в Україні, історизм, активна громадянська позиція, беззастережне відстоювання інтересів народу, віра в його майбутнє – і паралельно тонка пейзажна та інтимна лірика.

Нова поетична книжка Леоніда Горлача «Знак розбитого ярма» саме і є квінтесенцією

цієї тези. Вона вражає молодю потужністю думок і почуттів.

– Леоніде Никифоровичу, письменників називають сейсмографами суспільства, а Ви до того ж маєте колосальний досвід, прожили велике бурхливе життя, в яке вмістилося кілька «епох»: сталінщина, хрущовщина, брежнєвщина, незрозумілий період так званої незалежності. В чому полягає сутність нашого сьогодення? Що Вам доводиться переплавляти на поезію?

– Це питання, очевидно, мучить кожную совісну людину, яка по-справжньому вболіває за свій народ, за наш національний український код. На превеликий жаль, трапилося те, що колись відбувалося в історії, скажімо, за часів Французької революції, коли романтики йшли на барикади, а потім приходили цинічні буржуа і захоплювали все у свої руки. І тих, хто боровся на барикадах, відповідно нищили, репресували.

На щастя, до відвертих репресій в Україні не дійшло, але ми втратили надзвичайно багато. «/ не така страшна домів розруха, // а те, що звикли жити у ярмі. // Страшніша над усе погуба Духа, // яку собі вчинили ми самі». Втім, і розруха пригинає: понищено промисловість, сільське господарство. Вимирають села, я це бачу на власні очі на прикладі рідної Чернігівщини,

особливо у північних районах, під Росією, Білоруссю, там просто жахіття. Порожні хати заростають бур'яном. Тільки лісовози вивозять ліс. Взамін нічого не садять. Люди, по суті, доживають, виживають, і це дуже страшно.

Отакі результати діяльності за 21 рік нашої незалежності. Я згадую розповідь нашого чудового письменника, Героя Радянського Союзу Юрія Збанацького. Він якось сказав мені: «Ти знаєш, не так страшно було йти у бій, коли кров лилася і падали мертвими люди. Найстрашнішим було, коли ми приходили в села, а там – жодної душі, тільки димарі над згарищами стирчать».

Але то була війна. А з ким тепер воюють? Питання не риторичне. Воюють із власним народом упродовж усіх цих років. Процеси, які відбуваються у нашому суспільстві, далекі від поезії. Відбувається самознищення. Як же тут писати світлу, задушевну лірику?

Справді, найчутливіші люди нашого суспільства – письменники, але я не можу назвати жодного глибокого твору ні в прозі, ні в поезії, ні

особливо в драматургії, де були б відбиті, здавалося, революційні процеси. Чому так? Згадаймо двадцять років минулого століття, скільки значних творів з'явилося тоді! Письменники писали про те, що перед очима робилося, бо повірили у перспективу. Нині, парадоксальна річ, немає полотен про сучасність.

– І справді, минувшина, зокрема недалеко, має відображення, скажімо, у творах Ю. Мушкетика, Р. Іваничука, В. Шкляра, В. Баранова, Г. Гусейнова, а от позитив періоду незалежності не знайшов своїх співців.

– У творах – зазвичай лише відгомін минувшини. А якщо є відгомін сучасності, візьмемо, наприклад, розкішну епічну річ Бориса Олійника «Трубить Трубіж», то там стільки гніву! Позитиву немає. Є біль за те, що руйнується на очах країна.

Ясно, що на сердешну лірику поетів не дуже тягне. Вона має бути викривальною, гнівною і чесною. Треба говорити правду про все, що робиться у нас. Невдала вийшла у нас незалежність, віжки опинились не у справжніх патріотів України, а у спритних ділків, яким байдуже, де жити: в Європі, Америці чи на островах-курортах. Вони мають громадянство формальне, у них нема українського громадянства у серці. Через що країна поневіряється.

– Що увійшло до Вашої найсвіжішої збірки «Знак розбитого ярма»?

– Її склали вірші та поеми, написані впродовж кількох ближніх років і породжені як традиційними для мого віку роздумами про сенс людського буття, так і отими ж реаліями сучасного українського життя. Паралельно з епічними творами пишу лірику, яка просто вихлюпує з мене.

*На щастя і печаль я маю право,
При них обох моя душа згоря.
А ти, примхлива і облудна славо, –
Немов ярмо, що скинула зоря.*

*Печальний нині, був веселим зроду,
Але від того плакати дарма.
Над небозводом рідного народу
Поет – як знак розбитого ярма.*

Назва книжки – принципова. Поети борються за внутрішню свободу, за волю свого народу, країни нещасної.

– Якою є «географія» больових точок книжки «Знак розбитого ярма»? Які теми Вас найбільше хвилюють? Ця відповідь – для тих, хто лише має намір прочитати Вашу нову книжку.

– Людське серце здатне вміщати в себе цілий безмежний світ, як і часи від покритої мороком прадавнини до незвіданості майбутнього. Та найбільше в ньому живе дух рідної України. І якщо для мене поет уособлює суть свободи, то хочеться бачити й свій народ позбавленим ярма захланності, вторинності, як у часи найвищих проявів національного духу, коли він умів відстоювати свою незалежність. А тому й хочеться нагадати нашим державцям слова,

які я свого часу вклав у уста Івана Мазепи:
*Якщо ж узявсь державний хрест нести,
то будеш лиш тоді з добром у згоді,
коли в тобі народ – не ти в народі,
коли не він тобі – для нього ти.*

Звідси й гострі соціальні мотиви, а ще – роздуми про тимчасовість людського буття, бо на схилі віку людина має думати не про те, як воззвися над собою подібними, а залишитися світлим добрим променем на спадні неба.

Я все-таки зберігаю стару позицію, вироблену десятиліттями: поет має бути громадянином.

Нині молоді пошуковці слова і слави часто займаються електронною творчістю, образ на образ начіплюють, розхристаність, неграмотність... Це не чесна робота стосовно свого народу.

– У Вашій збірці є також два блискучих вінки сонетів – «Материк» і «Море» – та дві компактні поеми, болючі й афористичні: «Ніч гніву» й «Озонова діра».

– Це знову-таки про нас, українців: у минулому і майбутньому. Я щоразу занурююся у власну душу і роблю походи в історичну пам'ять. І бачу: є недаремним кожне чесне слово. «Материк» починаю так:

Колись, як нас не буде вже на світі
І нашу стежку заплете трава,
Немов каштани на багрянім вітті,
Повиснуть наші вистиглі слова.

– Та надто трагічні початки у поем «Ніч гніву» й «Озонова діра»:

**Я прив'язав дорогу до порогу.
Ніч забарна згризає створ вікна.
А в чорноті, задушливій од смогу,
Розпатланий регоче сатана.**

.....
**Ніч смоляну пронизують вітри.
Кричить до крука круку глухомані.
Стираються часів незримі грані.
Згин холодить з озонної діри.**

– Я препарую нашу дійсність і минуле, а вони – надто сумні. Втім, я ще діагностую, тобто шукаю шляхи одужання. Тож я не стільки патоологоанатом, скільки лікар.

*Піду у пам'ять, поверну назад.
А, може, там відродиться опора
і віра в те, що Україна хвора
знов зацвіте у небесах, як сад?..
Або ж таке:*

*І хатою я сам нараз стаю,
Села осердям, острівцем озону.
Втираю із землі сльозу солону,
Притулок на ніч жебракам даю.
Село передусім треба рятувати!*

– **Леоніде Никифоровичу, чи не було писання історичних романів самозахистом, коли подорожами у минувшину Ви затулялися від ганебного сьогодення? Певно, хтось допитувався: «А чому Горлача так «кинуло» у минуле?»**

– Ви маєте слушність, що мене туди «кинуло». Один із моїх віршів починається так:

*Цей час – не мій. Я – у старому часі,
Де з кров'ю перемішане вино,
Де все, як образи в іконостасі,
Відстояне, відбарвлене давно.*

Справді, у старому часі спокійніше. Але я ще поставив перед собою таку мету. Що таке наша історія? Сто разів переписане диктування, за яким не видно суто українського, якісь тіні. Насправді маємо могутні історичні постаті, які аж просяться, щоб про них написали широкі епічні полотна.

Я думав: «А яка ще країна, який народ має

таку розграбовану історію?» Назвіть хоч одну непоганьблену могилу українського гетьмана. Від Богдана Хмельницького нічого не залишилося. Мазепа втік у Бендери, там його могилу розкопано-знищено. Немає поховання Виговського. Де упокоїлись Дорошенко, Сірко? Напротывагу сусідня Росія своїх царів і вельмож ховала по церквах, соборах, монастирях, зберігала останки, бо завжди володарювала. А пам'ять про наших великих діячів, полководців, мислителів і моральних світочів – понищено.

Відтворивши глибинну історію, ми збережемо для майбутнього бодай у літературному вигляді сліди наших великих попередників і правду.

– **У Вашій найсвіжішій збірці класично-традиційне віршування не тільки не викликає відчуття старомодності, а й, навпаки, поезії сприймаються як модернові. Гадаю, це через віртуозне версифікаторство, метафоричне мислення і знання найкращих поетичних взірців. Хто з поетів минувшини і сучасників найбільше вплинув на Ваше формування як поета?**

– Як на мене, всі українські поети починаються зі слова Тараса Шевченка. Навіть якщо дехто, особливо на початках творчості, амбіційно б'є себе в хирляві груди й прагне переконати всіх, що перевершив Пророка. Читав Тараса Григоровича змалку, перечитаю і в сивині. І щоразу знаходжу нові відтінки мислі й почуття. Певнений, що послав Україні такого творця сам Господь, аби став він нашим духовним осердям. А згодом долучився до нього мій славетний земляк Павло Тичина з його неймовірно тонкою музичальністю, пластикою слова, умінням знайти додаткові семантичні відтінки у, здавалося б, заялжених словах. Таїна справжньої поезії ховається між рядками, у напівтонах, напівкольорах. Цим і привабив мене колись Тичина. А щодо його трагедії, то перечитаймо його поему-симфонію «Сковорода» – і все стане на місце. Бо поет сам був живою симфонією, в партитурі якої сусідували й відверті заангажовані політичним устроєм рядки, і потужні глибинні джерела високої поезії.

Згодом прийшли до мене зі своїми світами трохи старші за віком Іван Драч, Микола Вінграновський, Борис Олійник, ще дещо поважніша Ліна Костенко. А поруч були світові поети, яких можна називати й називати. Це, так би мовити, родючий ґрунт, без якого не проросте й твоє зерно. Не вірю в самородків, які експлуатують лише власне природне обдарування й не збагачують свій інтелект набутками інших потужних колег.

– **Що у Вашій душі переважає: оптимізм чи песимізм?**

– Песимізму стає дедалі більше, але за природою я – оптиміст. У зовсім чорний розпач впадати не слід, кожен на своєму місці має робити справу. Чесні книжки треба писати, пробиватися.

Це – напівмістична річ: кожне слово свою справу робить, ми навіть цього не помічаємо, але згусток енергії думки, душі обов'язково через слово передається комусь, і буде результат. Нам на роду накреслено боротися, писати і вірити у те, що все у нас піде на лад.

У нинішній ситуації знову-таки треба опиратися на історичний досвід українського народу. Він не такий дурний, як його зображують і

по світах, і недруги, що в Україні живуть, п'ята колена. Рано чи пізно все прорветься і повернеться на круги своя, забарвиться в український колір.

Спілкувався **Володимир КОСКІН**

Передрук з газети «Літературна Україна». – №5 (5484). – 31 січня 2013.

Вірші Леоніда Форлаґа

*Держава – зло, коли чужі державці,
манкурти, яничари й гендлярі,
які, народ тримаючи в удавці,
поклони дружно б'ють чужій зорі.*

*До нас уже приходили варяги.
І де вони? Але народ живий!
От тільки жаль, що розуму й відваги
йому не вволив досвід віковий.*

ЗРАДА МАЗЕПИ

*Мазепа зрадив лише раз, коли
його царі московські найняли*

*і змусили полоть чужий город,
аби не з'їли пранці свій народ.*

*Та зрада закипала, як смола,
і болем прилипала до чола.*

*Коли вже й до душі дійшла вогнем,
її він розтоптав своїм конем.*

*Коли ж поліг на дикий переліг,
нарешті зраду в серці переміг.*

*Коли Москва сиділа ще в болоті,
соборами Чернігів золотів
і не розбою віддававсь – роботі,
аж час із кузень іскрами летів.*

*Та, не втиравши вчасно роси поту,
забув із часом, що, крім лемешів,
кувати треба пильно для оплоту
мечів полотна, леза бердишів.*

*Москва ж, болото загативши трупом,
розсунула собою глухомань
і потяглася у всі боки слупом
на все готове до церковних бань.*

*Монгольський прищур вабить позолота,
немов коня некошена трава.
Чернігове, нехай тебе дрімота,
як саван забуття, не покрива –
нечистий дух із давнього болота
твої собори знов оповива.*

СВІЧА ПАМ'ЯТІ

*І звужується коло до петлі.
Стає усе мертвіше на землі.
Душі все важче й важче відігрітись
при дружньому осінньому теплі.*

*Нас половинить невблаганний час.
Той жевріє ледь-ледь, а той погас.
Та в пам'яті усі непогасимі,
як з ликами святих іконостас.*

*Поставлю тим, хто відгорів, свічу,
а до живих теплом перелечу.
Можливо, хтось самотній порадіє
моєму слову, думі чи плечу.*

*Цей час уже не наш, мої брати.
І те, що нам судилось перейти,
лиш нашу пам'ять стягує петлею,
далеко від облуд і суєти.*

*Молилася душа у мерхлім безгомінні.
Гойдався Місяць під лампадами зірок.
І плакала роса на сивому камінні,
і вітер з-під гори гасив у травах крок.*

*Уже ж і та душа – пожеж потайних сховок –
стончилася на тінь у чорній бездні зла.
Їй так боліло все – хоч зачепись за сволок
чи в море вирушай без вірного весла.*

*Але душа таки стогнала у молитві,
прощення просячи за всі земні гріхи.
І з глибини небес, у сивий смерк повиті,
на клич її чудний спускалися птахи.*

*То янголи були, чи голуби покути,
чи проблиски зірок, що вимерли давно?
Молилася душа. Але її почути
було від Бога людям не дано.*

*Тепер я там живу, де ще світанки сині,
де дні іще стоять, освячені теплом,
і вітерець леткий на сонячній лозині,
як я, іще хлопчачим, гасає за селом.*

*Ще змалку марив я у небі небесами –
і ось вони тепер відкрилися мені
над жилами доріг, що в'ються між лісами,
над спогадів зелом у сивім тумані.*

*Туди, де я живу, не долетить наруга,
і задріть, і олжа, гостріша від ножа.
Там сам собі я пан та туга ще за друга,
бо все-таки земля ця серцю не чужа.*

*Я ще на ній живу, там дотик її чути
у проблисках роси, у проростах трави.
І зцілює мене глибокий дух покути,
і з неба небеса кричать мені:
– Живи!*

*Темніють холодом прощань осінні води
у глибині душі й на синіх небесах.
Щурхоче листопад і на стежки, й на броди
в здичавілих моїх чернігівських лісах.*

*Вертаюся до них у марева осмути,
а пам'ять дріботить за мною, ніби пес,
шукаючи того, що вже не повернути
ні клетком вітрів, ні покликом небес.*

*– Кому себе прожив? – я в осені питаю. –
Що залишу лісам, посивілим, як я?
Стікає вічний час од Ріпок до Китаю,
і хлюпотить мені холодна течія.*

*Вона змиває все, нещадна, необорна.
Та в глибині душі, як сонце, не згаса
чернігівських лісів правічна і соборна,
заслухана у час здичавіла краса.*

*Втікав Дніпро під Любечем в луги,
мінняючи кордонні береги.*

*Втікав під княжі кручі, що колись
тримали на собі праруську вись.*

*Міняв Дніпро і річище, і нурт,
бо він тут був господар, не манкурт.*

*Блукав Дніпро між двох старих держав,
а у траві самотній кінь іржав –*

*не знав, кому тепер належить він
і по чий землі так тужить дзвін...*

*Міняють ріки річища, коли
ми їм знічев'я болю завдали.*

*Коли себе підрубую до пня,
вони украдуть і луги, й коня.*

СПИНИЛАСЬ МИТЬ

*На мить спинилась мить. На сивину
поглянула і полетіла далі.
А сонце налягало на педалі
і блиск велосипедної емалі
палив жорстку старого полину.*

*Я бачив – небозвід старий димить,
і все моє життя попід димами,
розвіяне і грозами, й вітрами,
з останніх сил чіпляється до рами
і з сонцем доганяє втеклу мить,
якої не судилось зупинити.*

*Такої осені, як ця,
я пив росу з твого лиця
і нам шуміли трави.
І захід сонячно горів,
і дотикалися до брів
веселкові заграви.*

*Такої осені уже
ніякий час не встереже.
Та ходить тінь луною:
упасти б ще раз у траву
в вечірню пору вітрову
і впитися росою.*

ТРАВНЕВИЙ ДОЩ

*Сміється куц каліни під плащем.
Танцює хмара з голубим дощем.
На парасолі, як на антресолі,
росте паркий туман ламким куццем.*

*Ворушить вусом виноградна брость,
немов із неба вигляда когось.
Та там лиш дощ гойдається у танці
і па за па голублять високость.*

*Лиш не сидиться в гніздах ластівкам –
то змигом тут, а то вже зблиском там,
де лиш Ілля гримить на колісниці
і хмарам, і захмареним хатам.*

Я б сів до нього теж у повіз, та
прибили до землі мене літа.
От тільки дощ травневий перевійно
мої думки у юність поверта.

Як не біжу, а старість доганя.
Либонь, піду куплю собі коня.

Здерусь на круп, якщо іще здерусь –
поглянь на мене, Україно-Русь!

Чи я такий, як в княжій глибині,
чи я ще свій в козачім стремені?

Чи не дарма я гнив по Соловках,
аби на рідних полягати стежках?

Чи я порву ще шовковий аркан,
що нині накида на мене пан?..

Отак себе питаю на бігу,
а старість вже холоне у снігу

і дихає в потилицю мені.
Ні, не втечеш від неї й на коні.

ЗНАК РОЗБИТОГО ЯРМА

На щастя і печаль я маю право,
при них обох моя душа згоря.
А ти, примхлива і облудна славо,
немов ярмо, що скинула зоря.

Печальний нині, був веселим зроду,
але від того плакати дарма.
Над небозводом рідного народу
поет – як знак розбитого ярма.

СТЕПОВА ЧАЙКА

Нема річок. Лиш річища, як шрами,
воралися в покинуті поля.
І чайка над байраками, ярами,
понад безводдям журно кружеля.

Вона сто літ вертала в рідні пуці,
де риба рибі обривала хвіст,
де плеса вод гуляли невмирущі
і чаєнят вигойдували в ріст.

Вона вертала, крила не згортала,
сточила їх в далекій далині,
аби тепер гірка сльоза упала
і посивіла в жухлім полині.

Нема річок. Лишилися тільки назви
та й тих уже у пам'яті катма.
Літає чайка над шурхою плазми.
З усунених річок курить пітьма.

МОЯ ДЕРЖАВА

Дніпро не висохне – Десна у нього є.
Вона у нього посестра по крові.
А їм обом у сонячній діброві
моя зозуля довгий вік кує.

Народ не висохне, бо має глибину
і витoki джерельні, і основу,
і рать соснову, й пісню калинову,
і княжу мову по плече зерну.

Ніщо не висохне, що Богом нам дано –
оце ось небо, що вросло у води,
цей вітер-вершник вічної свободи,
що дзвонить нам у срібне стремено.

І я не висохну, допоки цим живу,
як дихаю, і не питаю права,
бо і Дніпро, й Десна – моя держава,
бо я у них до вічності пливу.

Десь там, у тумані,
ходять лані, наче пані.
Сонця промені булані
на луги золототкані
пастися ідуть
і вітри осінні сиві
у роздоли коливливі
парами ведуть.

Десь там, на роздоллі,
береги моєї долі
вкутані в тумани кволі.
Сірий човен на приколі
рветься в небуття.
І коли б не пані лані,
загубилось би в тумані
все моє життя.

Немає тих, кого такі нема.
Харон упрів. Притоплена корма.

За веслами вода в ніщо сплива,
для тих, кого немає, нежива.

Важніє пам'ять думами про тих,
хто лиш у снах приходить золотих.

але не мовить жодного слівця
і не зітре сльозу з твого лиця.

Я б поламав Харонові весло,
аби у Стікс нікого не несло.

Але мені це Богом не дано,
бо й сам за ним пливу уже давно.